विरज्य, विरञ्ज्य-[1]विरजय्य, विरिरङ्क्ष्य, विरारज्य ;

रञ्जम् २, } [2]रञ्जम् २-राञ्जम् २-रजम् २-राजम् २, } रिरङ्क्षम् २, }
रक्त्वा २, } रञ्जयित्वा २-रजयित्वा २, } रिरङ्क्षित्वा २, }

रारजम् २ ; } [3]रजकः-रजकी, [4]रजनः-रजनी, [5]रजतम्, [6]रजः।
रारजित्वा २ ; }

(1373) "रन्ज रागे" (IV-दिवादिः-1167. अक. अनि. उभ.) [अ]

'रजते रजतीत्येव रज्यते रज्यतीत्यपि ॥
रागार्थे शप्श्यनोर्द्वे द्वे..... ।' (श्लो. 57-58) इति देवः ।

---

1. ण्यन्तात् क्त्वो ल्यपि मृगरमणार्थे नकारलोपे, मित्संज्ञकत्वात् उपधाह्रस्वे च 'ल्यपि लघुपूर्वात्' (6-4-56) इति णेरयादेशे रूपमेवम् ।

2. 'जनीजृष्क्नसुरञ्जोऽमन्ताश्च' (ग. सू. भ्वादिषु) इत्यत्रार्थविशेषानिर्देशपुरस्सरं मित्त्वानुशासनात्, अनुपधात्वेऽपि **रञ्जम्** 2-**राञ्जम्** 2 इति दीर्घविकल्पः, 'चिण्णमुलोर्दीर्घोऽन्यतरस्याम्' (6-4-93) इति सूत्रेण भवतीति **माधवः** । मृगरमणार्थे नलोपपक्षे तु **रजम्** 2-**राजम्** 2 इति द्विरूपविषये न विप्रतिपत्तिरिति ज्ञेयम् ।

3. 'क्वुन् शिल्पिसंज्ञयोरपूर्वस्यापि' [द. उ. 3-5] इति क्वुन्प्रत्ययः । प्रत्ययस्य कित्त्वादुपधानकारलोपः ।

4. '**रजः** क्युन्' [द. उ. 5-24] इति क्युन्प्रत्ययः । रजति रज्यते वाऽनेनेति **रजनः**=रजकः, रागश्च । 'स च बाहुलकात् टिद्द्रष्टव्यः ।' इति **कैयटोक्तेः** (6-4-24) स्त्रियां ङीपि **रजनी** रात्रिः, हरिद्रा च ।

5. 'पृषिरञ्जिभ्यां कित्' [द. उ. 6-15] इति अतच्प्रत्यये, कित्त्वेनानुनासिलोपे च रूपम् । रजन्तेऽस्मिन् जना इति **रजतम्**=लोहविशेषः । "**रजतस्य** विकारो **राजतम्**—'प्राणिरजतादिभ्योऽञ्' (4-3-154) इति षष्ठ्यन्तात् विकारेऽञ्-प्रत्ययः । अत्र, 'अनुदात्तादेः—' (4-2-44) इत्येवाञि सिद्धे पुनरञ्विधानम्, 'मयड्वैतयोः—' (4-3-143) इति विकारमयटो बाधनार्थम् ।" इति **मा. धा. वृत्तिः** । एतेन '**रजतमयम्** पात्रम्' इति च्छान्दसानां प्रयोगोऽपाणिनीय इति ज्ञेयम् ।

6. '**भूरञ्जिभ्यां** कित्' [द. उ. 9.76] इत्यसुन्प्रत्ययः, स च किच्च भवति । **रजः**= अशुभम्, रेणुश्च ।

[अ] धातोरस्यापि 'जनीजृष्क्नसुरञ्जोऽमन्ताश्च' (ग. सू. भ्वादिषु) इत्यत्र ग्रहणं ज्ञेयम् । **क्षीरस्वामिना** "स्वरितेत्त्वार्थं विकरणार्थं च इह (दिवादिषु) पाठः ।" इत्युक्तम् । भ्वादिष्वपि उभयपदित्वस्याविशिष्टत्वात् तत्रापि स्वरितेत्त्वस्यैवाङ्गीकाराच्चिन्त्यमिदमिति ज्ञेयम् । विकरणार्थं स्वरार्थमिति स्यादिति भाति ।